

TEOL- *information*

»Tredelt er Nordens stamme
men roden er dog én,
og kronens løvtag samler
til sidst hver stammes gren!«

Nr. 11. februar 1995

Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

Siden sidst Af dekan professor Jens Glebe-Møller	5
Æbletræerne i August Af professor, Niels Peter Lemche	7
Nasjonalisme, skandinavisme og identitet Af førsteamanuensis, dr. theol. Dag Thorkildsen, Oslo	12
Den ny Ph. D.-studieordning Af docent, John Strange	18
Åbent brev Af Ph. D.-studerende Henrik Vase Frandsen	23
Nordisk Nytestamentligt Nyhedsbrev Af lektor, dr. phil. Troels Engberg-Pedersen	28
Patristiker-dage i København Af professor, Leif Grane	30
Teologi på fransk Af stud. theol. Hedda Salomonsen	34
The Cross and Cukture Programme By Cynthia Botha	37
En kristen elite i nigeriansk politik Af professor, Holger Bernt Hansen	40
Det gamle Europa Af fuldmægtig Vagner Lund	44
Kalender for forårssemesteret 1995	45

Kontakt

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelsen rettes til:

Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46, 4. sal,
1150 København K.
Tlf. 35 32 37 00

Ansvarshavende redaktør:
Dekan Jens Glebe-Møller.
Redaktionskomite: Peder Nørgaard-Højen

Lay-out og sats: Religionspædagogisk Center.
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S.
Artikler, der offentliggøres i
TEOL-information, kan citeres
med angivelse af kilde.
Oplag: 3500.

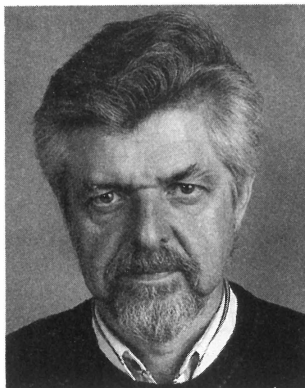
Forside: Vignet af Harald Jensen til den adresse, som Frederik Barfods barn og barnebarn overrakte ham den 7. april 1894. Digtet er skrevet af Barfod 1840. Kopien er hentet fra omslaget til *Henrik Becker-Christensen*, Skandinaviske drømme og politiske realiteter 1830-1850, Arusia - historiske skrifter 1, Århus 1981.

Siden sidst

*af dekan professor Jens Glebe-Møller
Institut for systematisk teologi*

Siden sidst har vi optaget et rekordstort antal nye studerende, nemlig 190. Så vort samlede studentertal er nu oppe på vel over 1000. Dertil skal lægges ca. 40 heltidsstuderende og mange flere deltidsstuderende ved Centret for Afrikastudier, som nu er tilknyttet Fakultetet og rykket ind i bygningen i Købmagergade. Selv om ikke alle studerende er (lige) aktive, er der jo stort pres både på lokaler og på lærerkræfter. Vi har klart nok behov for at udvide lærerstaben eller i det mindste at besætte de ledige stillinger, når økonomien tillader det. Foreløbig er det blevet til to ansættelser: Kirsten Busch Nielsen, Ph. D., er blevet ansat som adjunkt i systematisk teologi. Og dr. theol. Jakob Wolf er ansat som lektorvikar i samme fag.

Sammen med de øvrige fakulteter deltager vi selvfølgelig på forskellige niveauer i universitetets samlede planlægning. Herunder også i planlægningen af de tre »satsningsområder«: bioteknologi, miljø og nord-syd. Det sidste kommer vi lettest ind på, via Centret for Afrikastudier og dets leder, professor Holger Bernt Hansen.

Samme Hansen havde i øvrigt fået det ærefulde hverv at holde festforelæsningsen ved Universitetets årsfest den 17. november. Hans emne var »Danskere og danskhed i Afrika«. Men også de mange etiske problemer, som den bioteknologiske forskning rejser, kræver teologisk eller etisk ekspertise. Hvad miljøet - eller skal vi sige arbejdsklimaet - angår, har vi nok ikke megen forskning at byde på. Men vi har oprettet et samarbejdsudvalg på Fakultetet. Og vi håber, at det kan udvikle sig til et godt bindeled mellem lederne på den ene side og lærere og administrativt personale på den anden. Nu,

hvor Universitetsloven giver de enkelte ledere fra rektor og nedefter større beføjelser og større ansvar, er det vigtigt, at personalet også kommer til orde.

Synlige resultater af Fakultets forskning foreligger naturligvis i form af de mange bøger og afhandlinger, som lærerne har frembragt siden sidst. Men da også i 3 Ph. D.-afhandlinger og 2 besvarelser af prisopgaver belønnet med guldmedaille. Sognepræst Paul Engelhardt fik Ph. D.-graden for afhandlingen »Skåne mellem dansk og svensk. En undersøgelse af de nationale brydninger i Skåne stift i årene 1658 til 1679. Holdninger hos biskoppen og i præsteskabets.« Kirsten Busch Nielsen fik den for »Teologi og Sandhed. B. Loner-gans teologiske metode fortolket i protestantisk perspektiv«. Og sognepræst, stipendiat Nils Holger Petersen skrev sig til graden med afhandlingen »Det middelalderlige latinske musikdramas genre og liturgiske oprindelse«. De to guldmedaillører var stud. theol. Anna Vind med prisopgaven »Martin Luthers opgør med skolastikken med særligt henblik på forholdet mellem natur og nåde«. Og stud.theol. Henrik Sonne Petersen, som besvarede prisopgaven

»Emmanuel Levinas filosofi set i forhold til den fænomenologiske tradition«.

Siden sidst har vi også haft den sorg at miste to medarbejdere. Overassistent Birthe Andersen døde pludseligt den 30. september. I mange år var hun ansat ved Fakultetet, velkendt og vellidt af alle, lærere som studerende. Få dage senere, den 5. oktober, døde fuldmægtig ved Fakultetskontoret Mogens Madsen efter længere tids sygdom. Også ham var vi glade for at samarbejde med. Vi vil huske dem begge og ære deres minde. Mens dette skrives er der endnu ingen fastansatte i deres stillinger.

Mange udenlandske forskere har været gæster på Fakultetet i det forløbne halvår. Så mange, faktisk, at jeg ikke kan opregne dem her. Adskillige af dem har også holdt mere eller mindre velbesøgte gæsteforelæsnings. Og vi har i hvert fald været glade for at høre dem og møde dem og få nye inspirationer. At vi også selv har været udenlands, fremgår bl. a. af prodekan Niels Peter Lemches artikel i dette nummer. Denne artikel og alle de øvrige er hermed anbefalet til nærmere studium.

Æbletræerne i August

Sydafrika sensommeren 1994

*af professor, Niels Peter Lemche
Institut for Bibelsk Eksegese*

I august-september 1994 blev det muligt for mig at efterkomme en gammel invitation til at komme til Sydafrika og forelæse. Jeg havde hidtil - under henvisning til embargoen og afbrydelsen af de kulturelle forbindelser til apartheid-

samfundet - sagt nej; men med den nye politiske udvikling var der intet til hinder for at tage derned. Opholdet kom til at vare en måned og bragte mig først som gæsteprofessor til Stellenbosch siden som forelæser til Cape Town, Port Eli-

sabeth og Fort Hare (et i hovedsagen »sort« universitet i det tidligere »hjemland«, Ciskei, hvor en række af nutidens afrikanske statsledere er uddannet), og endelig til Pretoria og Johannesburg. Alle steder fulgte forelæsninger og seminarer - flere end jeg nogensinde tidligere har givet på lignende rejser.

Mere turistmæssige oplevelser blev der dog også tid til, for det ville være en dødssynd ikke at få alt ud af et besøg i dette prægtige og smukke land. Dertil kommer, at sydafrikanerne er usædvanligt gæstfrie og betænksomme værter. Jeg har således stået på sydspidsen af Kap det Gode Håb, været med svævebanen oppe på Tafelbjerget, set blåhvalerne ved Hermanus, hvor de kommer ind for at yngle (hvalfangernationer er ikke ligefrem populære i Sydafrika), og løverne og elefanterne i Kruger Nationalparken, og meget mere, og sidst, men ikke mindst vingårdene - de laver den prægtigste vin i Cape provinsen - og de blomstrende æbletræer i Stellenbosch - det var jo tidligt forår dernede, da jeg ankom.

Sydafrika efteråret (foråret)

1994 - Den politiske situation

Perioden frem til valget i april, der bragte Nelson Mandela og ANC til magten, var særdeles urolig, hvilket dansk TV og radio til fulde har belyst. Efter valget synes tingene i store træk at være faldet på plads. Alle *siger* at de er tilfredse og glade,

ja, endda stolte over at have en person af Mandelas støbning som statsleder, og de tidligere ANC-revolutionære har som så mange andre af deres revolutionære forgængere gennem tiderne hastigt tillagt sig traditionelle politikervaner: store huse og biler, høje lønninger (en parlamentariker i Sydafrika tjener tre til fire gange så meget som et almindeligt folketingsmedlem i Danmark) og eksklusive skræddere! Den hvide befolknings forhold er stort set uændrede, og dens velstand uberørt. Ganske vist taler man en del om indførelsen af nye skatter, specielt en luksusskat, hvis man ejer flere huse; men skatteprocenterne vil selv herefter være chokerende lave for en dansk lønmodtager. Den hvide befolkning lider bestemt ingen nød, men har en levestandard, der umiddelbart kan sammenlignes med den danske befolknings.

Kun det yderste højre i den hvide befolkning - boernes hårde kærne - samt zuluerne i Natal kunne skabe krusninger i den rolige overflade. Men selv de militante hvide har tilsyneladende besluttet sig til at vente og se tiden an. Det blev dog sagt (og det var bestemt ikke ment som bare en morsomhed), at denne gruppe af rabiater hvide formoder, at den sorte befolkning alligevel snart vil dø af AIDS, hvorefter problemet med den løser sig selv (p. t. vokser den sorte befolkning dog med ca. én million om året). På overfladen ser alt derfor endnu idyllisk ud; men man spør-

ger sig uvægerligt: dækker denne overflade over en mere barsk og truende virkelighed?

En social krudttønde?

Mit hovedkvarter i den første tid i landet, Stellenbosch ca. 40 kilometer øst for Cape Town, er en efter sydafrikanske forhold gammel by, grundlagt af hollandske kolonister i 1679. Denne lille, men meget smukke by har i mange år haft en nogenlunde stabil befolkning på ca. 80.000 indbyggere. Den, eller rettere byens universitet, har været en af højborgene for apartheid-systemet, og en række af landets kendte boerpolitikere - herunder flere premierministre - er uddannet i Stellenbosch, eller har haft tilknytning dertil. Når man færdes rundt i denne universitets- og vinby - en prægtig sammenblanding - med dens traditionelle hollandske byggestil, er det vanskeligt at forstå, at man befinder sig midt i en potentiel krudttønde.

Dette bliver dog klart i det øjeblik, man forlader det centrale Stellenbosch og begiver sig til det sorte kvarter blot en halvanden kilometer fra centrum. Denne »bydel« er ganske ny og består især af tilflyttere fra de tidligere sorte »hjemlande«, Ciskei og Transkei. Men det er ingen normal by, da »boligerne« næsten alle består af blikskure eller sammentømrede rønner, hver på få kvadratmetre, hvor måske otte til ti mennesker er sammenstuede. Denne bydel var, da jeg besøgte den i september,

mindre end et år gammel, men befolkningen udgjorde måske 12.000, måske 20.000 indbyggere, måske endnu flere (ingen vidste det nøjagtigt). Men værre endnu, bydelen vokser ifølge det ANC-medlem, der viste mig rundt, med op til halvtreds nye hytter hver dag året rundt, hver hytte med 8-10 beboere, dvs. på årsbasis mere end 100.000 mennesker!

Dette fænomen er kendt fra alle byer i Sydafrika. Den tilsvarende skurby ved Cape Town har allerede langt flere indbyggere end selve Cape Town (1.5 eller 2 millioner) og vokser med utrolig hast, og skurbyerne ved Johannesburg, bl. a. i det velkendte Soweto, er endnu større.

Spørgsmålet er, om ANC i fremtiden kan holde sine vælgere i skak, idet disse vælgere for en stor dels vedkommende kommer fra sådanne kvarterer. ANC lovede i sit valgprogram alle sydafrikanere et job, et hus og en bil - naturligvis fuldstændigt utopisk - men har nu et troværdighedsproblem, som partierne på højre- og venstrefronten udnytter.

Så længe Mandela er i live og ved magten, regner ingen med, at noget vil ske, men man frygter for tiden efter Mandela.

Kirke- og universitetsforhold

Der findes i Sydafrika ingen statskirke, men et utal af kirker og trosretninger. Dog har gennem landets historie den hvide afrikaanstalende (afrikaans = en særlig udvikling

af hollandsk) befolknings kirke, den reformerte kirke, spillet en kolossal rolle - og det både på godt og ondt. Denne befolkningsgruppe, i traditionel tale »boerne« (»bønderne«), udgjorde indtil i år landets herskerklasse. Overordentlig fromme og gæstfrie mennesker, der som Churchill beskriver det, ville skyde en sort ned øjeblikkeligt, men aldrig tiltro en hvid mand evnen til sving. De udgjorde basis for årtiers apartheidpolitik, og blev kraftigt støttet af deres kirke og præster heri, idet kirken med en stærkt fundamentalistisk, men også særdeles tendentiøs bibeludlægning kunne begrunde apartheidpolitikken med, at den byggede på et bibelsk grundlag.

Med de ændrede politiske forhold har denne dominerende kirke fået et problem - en »sort« samvittighed, om man kan sige det så - for efter i fyre år at have prædikeret apartheidsystemets guddommelige oprindelse, skal man nu forklare for sine menigheder, at man tog gruelig fejl, og at apartheidsystemet var ugudeligt, ukærligt og værst af alt ubibelsk.

Kirken har derfor fået et alvorligt troværdighedsproblem, som også sætter sig spor i universitetsundervisningen i teologi, der ved landets vigtigste universiteter traditionelt har været styret af den reformerte kirke og har været stærkt konfessionsbunden. For det første har universitetslærerne - lidt ubehjælpomt, men dog ærligt - taget udfordringen op. Nye stu-

denter i Stellenbosch skal således besøge - eventuelt en kort tid opholde sig i skurbydelen. Sorte studenter vil få adgang til uddannelsen, og den konfessionsbundne undervisning vil blive friere i fremtiden eller må helt høre op.

Det sætter sig ikke mindst spor inden for eksegese, hvor man, når man læser sydafrikansk litteratur, der blot er få år gammel, må forbavses: det er som at besøge en anden, en gammel og for længst glemt verden - en periode, hvori personer af en kaliber som en Frederik Torm kunne dominere og terrorisere, og hvor forfølgelser og fyringer af modernistiske forskere ikke har været ukendte. Først i de senere år kan man tale om en egentlig kritisk bibelforskning. Til gengæld mærkede jeg - som vist de færreste vil opfatte som traditionalist - en betydelig åbenhed og vilighed til at diskutere og forstå, og en trang til at komme i forbindelse med verden uden for Sydafrika. Her indebærer opgivelsen af apartheidsystemet samtidigt et opgør med dette systems teologi, også dets eksegese. Man kan også sige det på den måde, at det er sandsynligt, at man - netop fordi den gamle teologi med dens repræsentanter er sat i skammekrogen - vil se en hastigt fremvoksende og optimistisk bibelforskning fremstå. Den intellektuelle kapacitet er bestemt til stede.

De hvide studenter (de sorte er der endnu så få af ved de store universiteter, at de ikke »tæller

med») er den nærmeste fremtids håb i landet, ikke mindst fordi de fleste af dem betragter sig selv som en del af Afrika og ser deres fremtid i Afrika. Man skal nemlig ikke forestille sig, at den hvide befolkning i stort tal vil emigrere til f. eks. Europa, for den opfatter sig bestemt ikke som europæisk - dertil har den levet for længe i Sydafrika. Som akademiske samtalepartnere var de opvakte og interesserede og forbavsede fordomsfrie, men samtidigt stærkt kritiske.

En fremtid i Sydafrika?

Disse studenter, som jeg havde rig lejlighed til også privat at udveksle meninger med, giver håb for en fremtid i Sydafrika, der ganske vist stadig vil være domineret af den hvide befolkning, der er den bedst uddannede, den mest velhavende og langt den bedst organiserede; men hvor denne hvide befolkning vil se det som sin opgave og pligt at få hele det sydafrikanske samfund til at fungere. Den ligeledes velorganiserede såkaldte farvede befolkning (hovedsagelig af asiatisk herkomst) vil være en god hjælp i dette projekt, hvorimod det vil tage tid at uddanne den sorte majoritet til et niveau, hvor

den kan opnå den praktiske ligeberettigelse med den øvrige befolkning, som forfatningen garanterer den.

Der skal ikke herske nogen tvivl: Sydafrika er et prægtigt land, med en prægtig natur og en prægtig befolkning. Mit ophold dernede var en utrolig oplevelse, og jeg tager gerne tilbage dertil. Man kan håbe, at landets problemer kan løses, og at det ikke skal lide samme skæbne som andre dele af det sorte Afrika, der mere eller mindre er gået eller er ved at gå i opløsning. Meget hviler på et enkelt menneskes, Nelson Mandelas skuldre, for - som jeg blev klar over dernede i forbindelse med Lesothokrisen i august-september (kongen af Lesotho fyrede sit ministerium og skabte en forfatningskrise) - så opfattes Mandela som mere end blot Sydafrikas præsident, han betragtes som intet mindre end lederen af hele det sydlige Afrika: Han er kort sagt den mand, som skal »frelse« hele regionen, og som råder over midlerne (en rig og velfungerende stat) hertil.

Men de blomstende æbletræer i Stellenbosch i august glemmer jeg aldrig . . .

Nasjonalisme, skandinavisme og identitet

af førsteamanuensis, dr. theol. Dag Thorkildsen, Oslo

For bare noen år siden var nasjon og nasjonalisme primært av interesse for historikere og statsvitere. Vi andre så på dette som et borgerlig fenomen eller som et historisk fenomen uten relevans for den internasjonale gjensidighet og integrasjon som har blitt bygd opp etter 2. verdenskrig. Men på kort tid er situasjonen blitt en annen, og den utløsende årsak har vært sammenbruddet i Øst-Europa og på Balkan. Eller for å sitere EU-kommisjonens formann, Jacques Delors, så har historien innhentet oss i galopp. Daglig forteller media om bitre konflikter mellom tidligere naboer, om overgrep, om forfølgelser av minoriteter og av utlendinger, om borgerkrig - og stadig dukker begrepene nasjon og nasjonalisme opp når en skal forsøke å forklare det som skjer. Ja, i den norske debatt dukker de også opp når spørsmålet om norsk medlemskap i EU står på dagsorden.

Interessen for fremveksten av nasjonsforestillingen og det 19. århundres nasjonalitetsbevegelser har derfor gjort seg gjeldende innenfor ulike fagområder - også

kirkehistorieforskningen. For selv om vi har en del historisk og idéhistorisk kunnskap om dette, vet vi ikke så mye om forholdet mellom kirkene og de nasjonale bevegelser i det 19. århundre. Danmark utgjør her et viktig unntak i og med at den danske nasjonale identitet ble utviklet i nær tilknytning til grundtvigianismen.

Selv er jeg som norsk kirkehistoriker knyttet til tre ulike prosjekt som arbeider med denne tematikken. Institutt for nordisk kirkehistorie har i et par år arbeidet med »Skandinavisme, nasjonalisme og de nordiske folkekirker på 1800-tallet«, i regi av Det historisk-filosofiske fakultet i Oslo og det såkalte KULT(Kultur og tradisjonsformidling)-program undersøkes det med utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet, og Det teologiske fakultet i Oslo driver også et KULT-prosjekt om den kristne moraltradisjon i Norge fra 1814 til 1990 hvor nettopp fremveksten av nasjonsforestillingen og den norske nasjonalstat spiller en sentral rolle i den historiske delen. I arbeidet

med disse tre prosjektene har jeg hatt stor nytte av flere lengre opphold ved Institut for kirkehistorie i København. For i det første spiller det nordiske samarbeid en sentral rolle, og for alle tre er foreningstiden med Danmark en viktig forutsetning for å forstå den norske nasjonalisme som vokste fram på 1800-tallet, og som fortsatt spiller en viktig rolle når Norge skal ta stilling til et EU-medlemskap 28. november 1994.

Et sentralt problem innenfor nasjonalismeforskningen er at begrepet nasjon er temmelig diffust og mangetydig. Det kan settes sammen på ulike måter og bygge på forestillinger om en form for felles historie, felles avstamning, felles språk, felles kultur, felles tradisjoner, etnisk tilhørighet, felles karaktertrekk, felles rase, felles religion, felles verdigrunnlag osv. En historiker har meget treffende uttalt at så lenge ingen spør oss om det, vet vi hva en nasjon er. Men når noen spør, klarer vi ikke å forklare eller definere den. Problemet er at svaret på spørsmålet »hva er en nasjon?« vil variere avhengig av tid, sted og hvem som svarer - noe som eksemplifiserer at begrepet ikke bare er en rasjonell, men vel så mye en emosjonell størrelse. Samtidig er nasjonalismen den mektigste og mest kraftfulle idé verden noen gang har sett. Den har oppløst gamle imperier, skapt nye stater, omformet Europa-kartet flere ganger, utløst kriger og vært årsak til enorm menneskelig

lidelse. For å håndtere det mange-tydige nasjonalismebegrepet må vi for det første skille mellom en kulturell nasjonalisme og en territoriell nasjonalisme selv om disse ofte flyter over i hverandre. Forskjellen er at mens kultur nasjonalismen legger vekten på å skape eller finne den felles nasjonale identitet og ser på nasjonen som et kultur-fellesskap, så er den territorielle nasjonalisme primært en politisk bevegelse som har som mål at nasjonens og statens grenser skal falle sammen, dvs. nasjonalstaten.

Hvis vi ser på Danmark, Sverige og Norge på 1800-tallet, oppdager vi at det forelå flere utkast til nasjonale identiteter. Det som for oss er selvsagt, var ikke det den gang, men resultatet av en lang prosess, som vi kan kalle »nation building«. For Danmarks vedkommende kommer dette særlig til uttrykk i forbindelse med det slesvigske spørsmål. I Slesvig og Holstein var det utkast til flere nasjonale identiteter: dansk, tysk, slesvigsk, slesvigsk-holsteinsk, nyholsteinsk. Og i alle de tre skandinaviske land finner vi forsøk på å etablere en mer overgripende nasjonsforståelse, nemlig skandinavismen. Den var en bred og sammensatt bevegelse, som det ikke er lett å beskrive som én størrelse. Akkurat som det 19. århundres nasjonale bevegelser rommet den mange motsetninger. Den var både liberal og konservativ, både opposisjonell og på parti med makthavere og fyrster, både kosmopolitisk og isola-

sjonistisk. Jeg vil da også karakterisere den - iallfall den politiske skandinavisme - som en type nasjonalisme, en enhetsnasjonalisme på linje med den tyske og den italienske. Begrunnelsen for å kalle det enhetsnasjonalisme er for det første det som forener alle typer skandinavisme, nemlig forestillingen om et geografisk, historisk, samfunnsmessig, religiøst og språklig fellesskap mellom de tre skandinaviske land som det er viktig å gjenopplive og videreutvikle. Et yndet bilde var treet med felles rot, men ulike greiner. For det andre henviste de nasjonal-liberale skandinaver selv gjerne til de nasjonale samlingsbevegelser i Tyskland og Italia som et forbilde.

Man må imidlertid - i tråd med hva som var vanlig innenfor de skandinavistiske kretser i det 19. århundre - skjelve mellom en bredere kulturskandinavisme og en snevrere politisk skandinavisme. Kulturskandinavismen omfattet alt fra litteraturutveksling til faglige og vitenskapelige møter, mens den politiske skandinavisme hadde som mål å opprette et gjensidig forpliktende forsvarsforbund eller å skape en skandinavisk føderalstat eller å sette de tre lands kroner på ett hode, dvs. å skape en skandinavisk union.

Skandinavismens storhetstid var tidsrommet fra slutten av 1830-årene til slutten av 1860-årene med de spektakulære studentertog som høydepunkt: til Uppsala i 1843, til København i 1845, til

Kristiania i 1851 (og 1852), til Uppsala i 1856, til København i 1862. Nordmennene var til å begynne med nokså skeptiske til skandinavismen og disse møtene. Det skyldtes at den norske nasjonalisme i sterk grad var preget av en anti-dansk holdning. Den fikk sitt vitenskapelige fundament gjennom historieforskningen og sitt politiske gjennom fremhevingen av den frie konstitusjon av 1814 i motsetning til det danske enevelde - selv om de danske skandinaver (med unntak av Grundtvig før 1848) var tilhengere av en liberal forfatning og så på den norske som et forbilde. Tidlig i 1840-årene kom det imidlertid en kursendring hos de danske skandinaver hvor det nasjonale rykket i fremste linje. Spørsmålet om Skandinavias forening ble nå uløselig knyttet til det slesvigske spørsmål, og parolen ble: Skandinavia til Eideren! Den nordiske nasjonalitet var truet av undergang. Finland var tapt, nå foregikk kampen på Sønderjylland, en kamp for den felles nasjonalitet. Redningen var et folkelig forbund mellom de nordiske riker.

Skandinavismen nådde sitt høydepunkt i Norge i forbindelse med studentertoget til Kristiania i 1851. Det hang sammen med at sympatien for den danske sak var sterk etter treårskrigen, og i det hele stod møtet i krigens tegn. Studentene fra København og Lund ankom i pinsen på et dampskip som bar det meget talende navn

»Slesvig«, og de tre norske offiserene Rye, Schleppegrell og Helgesen som var blitt krigshelter, ble behørig omtalt ved flere anledninger. Det store trekkplaster var Grundtvig, som for første og siste gang besøkte Norge. Da han skulle preke i domkirken den påfølgende fredag, avbrøt stortinget forhandlingene for å kunne være til stede. Da forhandlingene fortsatte - og saken dreide seg om opphevelsen av jødeforbudet - henviste en av talerne nettopp til Grundtvigs preken hvor temaet var trosfrihet.

Da den andre slesvigske krig brøt ut i 1864, ble Danmark stående alene. Det var kun noen få svenske og norske studenter som meldte seg. En av dem var den unge student Christopher Bruun. Han ble innrullert i den danske hæren 7. april, og hans avdelingen nådde fram til fronten noen dager før Dybbøl falt. I sine brev til moren ga han uttrykk for sin frustrasjon over det han oppfattet som veikhet og manglende fedrelandskjærlighet blant danske politikere og offiserer. Derimot hadde han fått en ny tro på bøndene, og han så for seg muligheten for at den nasjonale gjenfødelse også i Norge kunne komme fra bondebefolkningen. I det hele fikk hans Danmarksopphold stor betydning for hans videre virke. Under det lærte han det grundtvigianske skoleprogram å kjenne, og den folkehøyskolebevegelsen han og Arvesen og Anker i disse årene tok initiativet til, ble i

en viss grad et tilknytningspunkt for kulturskandinavismen i Norge.

Den manglende støtte fra Sverige og Norge til Danmark, det katastrofale nederlag ved Dybbøl og den påfølgende avståelse av hele Slesvig var ikke bare en skuffelse for skandinavismen, men et dødsstøt - iallfall for de kommende årtier. Etter 1864 var visjonen om et forent Skandinavia død, men kulturskandinavismen levde videre. Men hvorfor lyktes man ikke? Hvorfor lyktes ikke studentene fra 1840-årene å realisere sin visjon når de endelig satt med makten i 1850- og 60-årene? Svaret er kompleks, men jeg skal peke på noen viktige forhold:

- Skandinavismens største svakhet var at den manglet en bred oppslutning i befolkningen i de tre land. Ifølge nasjonalismeteorikeren A. Smith er nettopp solidaritetsfølelsen i brede grupper av befolkningen et viktig element for at en »ethnie« (et etnisk fellesskap) skal kunne utvikles til en nasjon.

- De danske nasjonal-liberales kobling av skandinavisme og eiderpolitikk gjorde den nok populær i Danmark og Nord-Slesvig, men samtidig urealistisk. Sverige og Norge ville rett og slett ikke trekkes inn i denne konflikten. I Sverige og Norge var det nemlig ikke mange som opplevde at nasjonens grense gikk ved Eideren, og at fedrelandet, som skulle forsvares, var Skandinavia/Norden.

- Denne kobling ble desto mer skjebnesvanger fordi Danmark i årene fra 1851 til 1864 vaklet mellom eiderpolitikk og helstatspolitikk. Helstatspolitikken bygde på det motsatte av nasjonalitetsprinsippet og ivaretok fyrstens rettigheter, ikke folkets.

- Enda viktigere var det at de tre landene - til tross for all retorikk om felles fortid og språklig slektskap - hadde så ulike handels- og utenrikspolitiske interesser at de umuliggjorde planene om et forsvarsforbund eller en union.

- I alle tre landene var det sterke og toneangivende krefter som var antiskandinavister av ideologiske eller interessemessige grunner. Særlig i Norge stod antiskandinavismen sterkt fordi skandinavisisme ble assosiert med dansk helstatspolitikk. Man ville for enhver pris ikke inn i noen ny union med Danmark.

- I de årene da realiseringen av den politiske skandinavisisme i form av en union, føderalstat eller iallfall et forsvarsforbund synes å ha vært mulig - dvs. rundt 1860 - brøt unionsstridighetene igjen løs i Norge, noe som også rammet skandinavisismen.

I stedet for Skandinavias samling ser vi at det går en linje fra tiden rundt 1860 fram til unionsoppløsningen i 1905. Dermed var det en annen og mer separatistisk eller oppsplittende type nasjonalisme enn skandinavisismen som seiret. På den andre siden kan man hevde at kulturskandinavisismen

ble videreført, og at den i vårt århundre har manifestert seg som et praktisk, nordisk samarbeid.

I dette kompleks av nasjonsforestillinger og utviklingen av nasjonale identiteter spilte de nordiske folkekirker en sentral rolle - tydeligst i Danmark hvor man fikk en sterk nasjonalkirkelighet av grundtvigiansk observans. I Norge var situasjonen en annen. For det første var landet knyttet opp i unioner, med Danmark til 1814 og med Sverige til 1905. For det andre var det en konfesjonell og kirkelig pietisme som satte sitt preg både på fagteologien og kirkelivet fra 1850-årene og utover. Disse forhold medførte at i det politiske liv ble nasjonalisme og demokrati to sider av samme sak, og at nasjonalitetsbevegelsen og kirken til dels ble motsetninger. Motsetningen ble formulert slik av professor Gisle Johnson, den mektigste mann i norsk kirkeliv i andre halvdel av 1800-tallet: Det var kristenfolket som var det viktigste, ikke det nasjonale folk. Dermed berørte han den teologiske problemstilling som både på 1800-tallet og i dag er viktig i forhold til nasjonalismen, nemlig forholdet mellom kirkens katolisitet og dens integrasjon i det nasjonale folk. For på den ene siden hadde Grundtvig rett når han hevdet at en kan ikke være menneskelig uten å være folkelig - dvs. tilhøre et bestemt jordisk folk, altså ha nasjonalitet. Tilegnelsen av kristendommen forutsetter folkelighet fordi menneskeordets ene-

ste mulige fremtredelsesform i et folk er i folkets språk, morsmålet. Derfor må kristendommen bli nasjonal og folkelig. På den andre siden kan ikke folket og nasjonen være den viktigste verdi for den kristne. Det ville være brudd med det 1. bud. Heller ikke kan det settes likhetstegn mellom Guds folk

og det nasjonale folk. For kristendommen vokste i sin tid utav den jødiske partikularismen og skapte et fellesskap hvor de etniske, sosiale og kjønnsbetingete skiller mellom mennesker ikke lenger hadde noen gyldighet, og den visjonen kan kirken aldri gi slipp på om den ønsker å være kirke.

Den ny Ph. D.-studieordning

*af docent, John Strange
Institut for Bibelsk Eksegese*

Siden 1. januar 1993 har vi haft en ny Ph. D.-studieordning, som nok giver mange besværligheder både for fakultetets ansatte og for de studerende, men som på den anden side også har givet nye muligheder. Til at lede hele dette område, som i virkeligheden er en helt ny uddannelse ved siden af kandidatuddannelsen, har fakultetet oprettet et studienævn og valgt en studieleder, som så her skal forsøge at gøre rede for de gode nyheder og også de dårlige nyheder.

Allerførst lidt om, hvem der kan optages ved Ph. D.-studiet. Det kan enhver, der har en teologisk kandidatgrad eller har kvalifikationer, der mindst svarer til denne. I alle tilfælde vil en ansøgning om optagelse blive vurderet individuelt. Hvis man ønsker at blive indskrevet skal man henvende sig til fakultetskontoret og få udleveret et ansøgningskema; dette skal man så udfylde, og det er her klogt at tage kontakt med en faglærer inden for det område, man vil arbejde med, bedst er det at udarbejde skemaet i samråd med den lærer, som man i tilfælde af indskrivning ønsker som vejleder.

Under den ny ordning er der flere typer studerende. Der er de egentlige Ph. D.-stipendiater, som har et stipendium, der svarer til de gamle kandidatstipendier, de er dog nu ikke ansat ved fakultetet, men er studerende under SU. Hvis man ønsker et stipendium, må man søge, når der er opslag om ledige stipendier, og skal i så fald hente to ansøgningskemaer (både til stipendium og til indskrivning). Stipendiet er ikke så stort som de gamle kandidatstipendier, og derfor skal fakultetet tilbyde de studerende at udføre et vist omfang arbejde, som de så bliver betalt for, hvorved deres stipendium plus løn svarer til de gamle stipendier.

Det er selvfølgelig ikke gratis for fakultetet at have Ph. D.-studerende, der er udgifter til kurser, som skal tilbydes de studerende, til betaling til de studerende for deres arbejde, til studierejser, til EDB-hardware og -software og endelig til publicering og bedømmelse af Ph. D.-afhandlingen. Derfor yder undervisningsministeriet nu et bestemt tilskud pr. år for hver studerende, som dels bruges på instituttet til udgifter vedr. de enkelte stu-

derende, dels bruges centralt til fællesudgifter og til løn. Dette tilskud sammen med udgiften til stipendiet sætter derfor en naturlig begrænsning for antallet af stipendiater, men fakultetet søger ivrigt flere midler til flere studerende.

Der er desuden et antal fripladser, der dels er bevilget fra Forskerakademiet, dels financieret af fakultetet selv. Hver friplads koster 40.000 kr, som tages af fakultetets samlede budget og fordeles til Ph. D.-studienævnet og institutterne. Denne mulighed for at studere bruges typisk af teologer, som er i erhverv og som bliver indskrevet på deltidsbasis.

Og - som noget nyt - er der i den ny universitetslov mulighed for at tage betaling for studier ved Københavns Universitet. Derfor kan fakultetet tilbyde studiepladser til en betaling af 40.000 kr om året, hvis man i øvrigt opfylder betingelserne for at blive optaget.

Endelig er der i bekendtgørelsen om Ph. D.-studier mulighed for at søge at få en afhandling bedømt uden forudgående at være indskrevet ved fakultetet som Ph. D.-studerende. Dette kan dog kun ske i undtagelsestilfælde, idet forfatteren skal kunne godtgøre, at han/hun har erhvervet sig de kvalifikationer, som er obligatoriske, og som de Ph. D.-studerende erhverver sig ved at deltage i studieprogrammet. I disse tilfælde vil der blive tale om et gebyr til at dække udgifterne til bedømmelse af afhandlingen.

Det er stadig sådan, at Ph.D.-studiet er beregnet til at vare 3 år. Men under den ny ordning er der visse og kraftige begrænsninger. Dels er det nu sådan, at hvis afhandlingen ikke er afleveret inden ophøret af de tre år, så er det bare ærgerligt - Ph. D.-studienævnet kan dog bevilge en udsættelse op til et halvt år efter en begrundet ansøgning, der er påtegnet af vejlederen.

Dels er der en kursusdel på i alt et halvt år (eller 840 timer), idet de enkelte kurser vægtes og regnes sammen. Kursusdelen består dels af to obligatoriske kurser, et fællesteologisk seminar eller internatskursus på to eller tre dage, som afholdes en gang årligt (i 1994 fandt det sted i Købmagergade med emnet: Metaforik og teologi); endvidere et universitetspædagogisk kursus for at blive kvalificeret til at undervise på universitetsplan. På grund af den oprustning, der finder sted med henblik på benyttelse af EDB, kan der også blive tale om kurser i brug af dette. Dertil kommer så de seniorseminarer, der arrangeres ved de enkelte fag, samt helt personlige lærer-tutorier, som bør finde sted en gang om måneden. Men også kurser ved en anden institution eller kongresdeltagelse kan tælles med. En særlig ordning gælder for studerende der er indskrevet ved »Mellelmøststudier« (se nedenfor), disse studerende skal også deltage i de kurser der arrangeres der. Hele denne kursusaktivitet kan synes hæs-

blæsende, men hvis den udnyttes fornuftigt, vil det kunne være en stor inspiration og hjælp til at gennemføre studiet. Regnskab med omfanget føres i samarbejde med vejlederen.

Der går også et halvt år (840 timer) med undervisning/formidling. Denne del af forpligtelserne for de studerende kan dog bortfalde, hvis de studerende der er indskrevet på friplads, kan dokumentere, at de har den fornødne undervisnings- eller formidlingserfaring; dette vil typisk gælde for præster på deltidsstudium. De studerende vil normalt få lejlighed til at gennemføre ét selvstændigt undervisningsforløb i form af et kursus eller en øvelse inden for deres eget fagområde; men ellers bliver der mest tale om at deltage i en del af den pågældendes vejleders undervisning som hjælpelærer. Der kan dog også være tale om andre formidlingsopgaver, f. eks. foredrag på kongres, oversættelsesopgaver, bibliografisk arbejde eller udarbejdelse af undervisningsmateriale. Det er for denne del af studiet, at de studerende får løn fra fakultetet. Også her skal de studerende i samarbejde med vejlederen holde regnskab, så de ved studiets afslutning opfylder det krævede, nemlig 840 timer, heri selvfølgelig medregnet forberedelsestid; og af hensyn til lønnen skal der attesteres af institutbestyreren. Hele denne ordning, som er kommet i stand efter ACs indgriben, er nok den bureaukratisk set mest

besværlige del af det ny Ph. D.-studium.

Endelig skal den studerende indgå i et andet forskningsmilieu, helst i udlandet og helst med et længerevarende ophold ved en anden institution, f. eks. af et semesters varighed. Opholdet kan undertiden tælle delvist med i kursusdelen, som jo så bliver mindre. Dette ophold kan tit med udbytte finde sted ved et af de mange universiteter og forskningsinstitutioner, som Københavns Universitet har samarbejdsaftaler med; herved sparer man også i mange tilfælde studieafgift. En anden mulighed er at bruge opholdet til feltarbejde, hvis et sådant naturligt kan indpasses i Ph. D.-studiet.

Under hele studiet har den studerende sin personlige vejleder, som hjælper ham med det faglige og det praktiske, og desuden står studielederen, formanden for Ph. D.-studienævnet, til rådighed, også inden indskrivningen. En vigtig opgave for vejlederen er at hjælpe den studerende med at lave et fyldigt studieprogram for hele studiet med beskrivelse af studieprojekt, kursusel, undervisnings/formidlingsdel, rejseplaner o. s. v. Dette studieprogram skal indleveres til Ph. D.-studienævnet senest tre måneder efter indskrivningen; det skal dog bemærkes, at det kan revideres undervejs i studiet.

Endvidere skal der oprettes en arbejdskontrakt med institutlederen for det institut, hvor studiet

finder sted; denne kontrakt indgås for et halvt år ad gangen.

Ved fakultetet er der mulighed for at dyrke en lang række discipliner inden for det teologiske studiums område, men de enkelte institutter lægger selvfølgelig vægten på nogle særlige områder. For det Gamle Testaments vedkommende er der tale om Palæstinas og Jordans historie, topografi og arkæologi, Israels historie og religionshistorie, samfundsforhold i Palæstina og Syrien i Oldtiden, samt den historiske litteratur i GT. Som noget særligt kan det nævnes, at studier inden for faget det Gamle Testamente gennemføres som en del af »Mellemøststudier«, et Ph. D.-program, som gennemføres i samarbejde med Carsten Niebuhr Institutet, og som delvist er engelsksproget.

I det Ny Testamente ligger vægten på hellenisme og kristendom, på nytestamentelig teologi, på Paulus-forskning og på Qumranstudier. Ved Institut for Kirkehistorie koncentrerer man sig om middelalderteologi, om reformationstiden i Danmark og Tyskland, om nyere kirke- og kulturhistorie, om den 3. Verdens kirkehistorie samt om kunst og kristendom. Ved instituttet findes et Center for Kunst og Kristendom, og endvidere er Københavns Universitets Afrika-områdestudie knyttet til instituttet. Ved institut for systematisk Teologi skal nævnes Søren Kierkegaard forskningen, idet Søren Kierkegaard Forskningscenteret nu

supplerer dette instituts Søren Kierkegaard afdeling med sit eget Ph.D.-program. Også økumeniske studier findes her, og andre områder, der lægges vægt på, er Grundtvig-forskning, Schleiermacher-forskning, nyere fransk religionsfilosofi og teologi; endelig skal praktisk teologi nævnes foruden de sædvanlige systematiske områder.

Ved slutningen af studiet (senest på udløbsdagen) indleverer den studerende sin afhandling til fakultetet, og vejlederen afgiver en erklæring om, at den studerende har gennemført kursusdelen og formidlingsdelen af studiet, og at studiet i øvrigt er blevet gennemført på tilfredsstillende måde. Fakultetsrådet nedsætter et bedømmelsesudvalg på tre medlemmer, hvoraf de to ikke må være ansat ved Københavns Universitet. Vejlederen er ikke egentligt medlem af udvalget, men deltager uden stemmeret i udvalgets arbejde. Efter at udvalget har afgivet sin erklæring og efter at afhandlingen har været tilgængelig for offentligheden et rimeligt tidsrum, forsvares den ved et offentligt forsvar. Bedømmelsesudvalget indstiller så til fakultetsrådet om tildeling af Ph. D.-graden.

Som man ser, er kravene efter den ny bekendtgørelse tilnærmet reglerne for den teologiske doktorgrad. Men det skal dog understreges, at universitetet stadig tildeler doktorgraden efter de sædvanlige regler. Hele ordningen er besværlig, som det nok er fremgået af

ovenstående, men den er da også først og fremmest tilpasset de eksperimentelle fag. Det teologiske fakultet vil dog søge at få det

bedste ud af den til gavn både for fakultetet og for de fremtidige studerende.

Åbent brev

*af Ph. D.-studerende Henrik Vase Frandsen
Institut for systematisk Teologi*

Kære uddannelsespolitiske ordførere, kære forskningspolitiske ordførere, kære minister Ole, og kære minister Frank.

Lad os reformere Ph.-D.-reformen

Jeg er cand. teol. og Ph. D.-studerende, indskrevet under den nye Ph. D.-ordning med SU-stipendium. For en kandidat med forskningsmæssige ambitioner skulle man tro det ville være lykken. Men det er det ikke. Det er så sløjt, at når dygtige studerende eller nybagte kandidater fortæller mig, at de overvejer at søge et Ph. D.-stipendium, så anser jeg det for min pligt at forsøge at tale dem fra det. De vil spare sig selv for en masse frustrationer og ærgrelser, og de vil formodentlig kunne skabe sig en bedre karriere uden et Ph. D.-stipendium. Bortset fra arbejdsløshedskøen, så er Ph. D.-stipendiet på næsten alle områder det mindst attraktive for en kandidat. Jeg skal skitsere, hvorfor det forholder sig sådan:

1. Lønnen er for ringe. I forbindelse med Ph. D.-reformen afskaffede I

det lønniveau de tidligere kandidatstipendiater lå på. Et Ph. D.-stipendium består af fire SU-klip pr. måned, det vil i øjeblikket sige en månedlig indtægt på knap kr. 14.000. Det oplagte at sammenligne med for en teolog er naturligvis, hvad en nyansat præst i folkekirken tjener. Sådan en tjener ca. kr. 18.000 pr. måned, vel at mærke med laveste stedtillægssats. Og det er kun det første år. Efter et års ansættelse stiger præsten i løn, mens Ph.D.-stipendiaten stadig ligger på samme niveau. I må ikke tage det ilde op, men jeg mener faktisk, at stipendiatens lønniveau er mindre attraktivt end folkekirkepræstens. Uden at have undersøgt det, vil jeg tro, at en del humanister vil mene det samme, hvis man sammenligner med en gymnasielærerstilling.

Nu er det ikke hele sandheden. Da Ph. D.-reformen blev gennemført, ville AC ikke finde sig i et så lavt lønniveau. Resultatet blev en aftale, ifølge hvilke Ph. D.-stipendiaten skulle tilbydes lønnet arbejde i 840 timer, fordelt over de tre år stipendiet varer. Det skulle svare til et halvt års arbejde. Hvis I tæn-

ker over det, kan I nok forestille jer, at det giver en unødigt besværlig og fordyrende administration, men det kan jeg helt personligt være ligeglad med, selv om jeg godt kan se det uhensigtsmæssige i dobbeltadministration. Stipendiatens privatøkonomi blev forbedret til næsten kr. 18.000 pr. md. før skat, pensionsbidrag og arbejdsmarkedsbidrag. Det tåler sammenligning med præsten i folkekirken. Men kun det første år. Efter et års ansættelse har præsten overhalet stipendiaten med kr. 1.000 pr. md. Uanset hvordan det vendes og drejes, må man komme til den konklusion, at stipendiatens lønniveau er det mindst attraktive.

2. Pensionen er for ringe. Ph. D.-stipendiet giver i sig selv ikke ret til pension. Man optjener ikke pension som Ph. D.-*studerende*. Det gør man kun, hvis man accepterer at *arbejde* i de omtalte 840 timer. Så optjener man et halvt års pension, hvilket jo ikke er særligt meget, når det faktisk tager tre år at optjene det. Sammenligner man igen med præsten (el. gymnasielæreren), så optjener han tre års pension for tre års arbejde, hvilket ikke forekommer urimeligt. Nu kunne en eller anden naturligvis tro, at det er ligegyldigt, om man optjener *sølle* tre års pension i begyndelsen eller i slutningen af sit arbejdsliv. Nuvel. Præsten er tjenestemand, og hans maximale pensionsanciennitet er på 37 år. Ønsker man

at blive pensioneret når man fylder 67 år, vil det altså være klogt at begynde at optjene pensionsanciennitet når man er omkring 30 år. Ved det 30. år skal stipendiet altså være afsluttet, hvilket igen betyder, at et normalt tre-års Ph. D.-stipendium skal påbegyndes senest omkring 27 års alderen. På mit felt er det sjovt nok sådan, at langt de fleste personer der ville kunne komme på tale i stipendiesammenhæng, har passeret den alder. Og jeg er så ubeskeden at tro, at problemet ikke kun gælder for de teologiske fag, men også findes inden for store dele af de humanistiske, samfundsvidenskabelige og juridiske fag. Måske er det oven i købet også et problem for ingeniører, fysikere, medicinere og andre »hårde« videnskabsfolk. Set i forhold til et almindeligt arbejde, er stipendiatens pension det mindst attraktive, *også* for den forskerspire der er 27 år eller yngre, omend ordningen naturligvis bliver nemmere at sluge, jo yngre man er.

3. Hvad er det så, et Ph. D.-stipendium kan tilbyde? En af de virkeligt attraktive ting er muligheden for at tage til udlandet og studere hos en eller anden berømt person. Betydningen af et langt udlandsophold må I også selv have fornemmet, for i Ph. D.-reformen er det nu ligefrem blevet et krav, at man skal have et langt udlandsophold. Det er noget nær en betingelse for at få graden. Nu er der bare en ting jeg ikke kan forstå, og det er, hvem I

egentlig forestiller jer, der skal betale for udlandsopholdet, for det er jo ikke gratis. Hidtil har det været Forskerakademiet man kunne søge om penge til flytning, sygeforsikring og andre ekstraudgifter når man ville til udlandet. Men nu bliver kassen smækket i, og de enkelte fakulteter skal tilsyneladende selv dække den slags udgifter fremover. Sagen er bare, at det har de ikke råd til. Det fakultet jeg er på, får ca. 80.000 kr. om året, eller ca. 240.000 kr over tre år, til at dække samtlige de udgifter der er i forbindelse med mit Ph. D.-studium. Det beløb skal altså dække alt: Løn til hovedvejlederen, løn til mig for de 840 timers arbejde, afholdelse af diverse obligatoriske kurser, honorar samt rejse- og hoteludgifter til de to personer i bedømmelsesudvalget der jo *skal* komme udefra, indkøb af en computer, og administration af hele ordningen. Og nu fra jan. 1995 også de ekstraudgifter der er i forbindelse med den Ph. D.-studerendes studiemæssige - lovpligtige - udlandsophold. Kære lovgivere, det hænger ikke sammen! En ting er, hvis den Ph. D.-studerende evt. er så heldig at have ægtefælle og børn. Her skulle man jo finde det rimeligt, at arbejdsgiveren dækkede de udgifter der måtte være ved et udlandsophold, også familiens ekstraudgifter (rejse, sygesikring, hjælp til leje af bolig). I fremtiden vil fakulteterne imidlertid være uvillige til at gå ind i den slags udgifter, for de har simpelthen ik-

ke pengene. Så må stipendiaten altså enten skilles fra sin familie i en længere periode (f. eks. seks måneder), og det er dog lige skrap nok, eller også må han hen og låne i banken. Men selv i det tilfælde, hvor stipendiaten ikke er familiært forpligtet, vil et studieophold i USA, Japan eller Australien være uden for fakulteternes økonomiske formåen. Synes I egentlig selv det er ordentlige vilkår? Det svarer til at I beder landbrugsforskeren om selv at leje sine forsøgsmarker, eller medicineren om selv at leje sit laboratorium. Nogen skal bruge en forsøgsmark, nogen skal bruge et laboratorium, og nogen skal bruge et studieophold hos en forskningsmæssigt centralt placeret person. Ikke for at gå rundt og more sig, men for at få forskningen op på niveau. - Og så lige for at forudgribe en indvending: Det er da rigtigt, at lovgivningen begunstiger stipendiaterne med en ekstraordinær skattefritagelse for hver måned han er i udlandet. Det betyder måske, at den stipendiat der ikke har familie at tage hensyn til, alligevel kommer til udlandet, især hvis udlandet er europæisk. Men for familieforsørgeren hjælper det ikke meget. I Paris f. eks., hvor jeg gerne vil studere, kan man ikke finde en »hurtig« fireværelses lejlighed til under 13.000 FRF pr. md. Dermed er skattefritagelsen mere end spist op. Jeg har ladet mig fortælle, at det samme - altså huslejeniveauet - gælder London, Rom og Bruxelles, for slet ikke at tale

om hvad det koster at leje en bolig (eller bare et værelse) i New York, Los Angeles eller Tokyo. Og til den månedlige husleje kommer der ofte depositum og salær til det bureau der formidler boligen. Jeg tror, at stipendiaten med familiære forpligtigelser vil være uvillig til selv at låne de nødvendige midler i banken, og jeg er sikker på, at fakulteterne vil være uvillige til at betale. Summa: Noget af det virkeligt attraktive ved Ph. D.-studiet, udlandsopholdet hos den berømte forsker, forbliver en ønskedrøm, med mindre man er uden familie; og selv da er mulighederne begrænset til Europa. Vi andre må håbe på, at vi kan finde et internationalt forskningsmiljø på højt niveau i Malmø, hvor huslejen siges at være billig, og hvor man hurtigt kan komme til Danmark i tilfælde af sygdom!

4. Nu er det min fornemmelse, at der i hvert fald på ét punkt lå nogle gode intentioner bag den nye Ph. D.-ordning. For at få graden, skal man nemlig gennemgå kurser svarende til et halvt år. Det er udmærket, vi kan allesammen lære mere. Men hvor bliver det halve år taget fra? Det bliver taget fra den tid man skulle have brugt til at forske i. Af stipendiets tre år, er der nu i princippet to og et halvt år tilbage til selvstændig forskning, i praksis mindre eftersom kurserne typisk ligger spredt ud over hele den tre-års periode. Men det er ikke det hele. De før omtalte 840 timers ar-

bejde, der skal svare til et halvt år, bliver også taget fra forskningstiden. På den måde bliver tre år pludselig til to år, hvilket igen kun er et teoretisk tal: Inden for de videnskabsgenrer jeg har kendskab til, vil arbejdet typisk bestå i undervisning. Men hvilket institut eller fakultet vil være intresseret i - eller har mulighed for - at udnytte al denne undervisning på kun et semester? Den vil blive spredt ud over flere semestre, med det resultat at arbejdet ikke kan holdes inden for det der skal svare til et halvt år. Så kan man selvfølgelig mene, at stipendiaten bare kan sige nej tak til de 840 timers arbejde, men så får man mindre i løn, og altså mindre til at betale den studiegæld af med, som de fleste har. Økonomisk set vil det altså være et direkte uansvarligt valg. Resultatet er, at der bliver omkring halvandet år tilbage til at forske i, men altså halvandet år der ligger spredt ud over tre år. Det der skulle være det helt substantielle for stipendiaten, nemlig selve forskningen, projektet, stoffet, det som det hele drejer sig om, har Ph. D.-reformen taget væk, til fordel for kurser, deltagelse i (andres) forskningsmiljøer, undervisning og formidling af (andres) forskningsresultater. Som det er sagt af en anden om noget tredje:»Der er gået formidling i lortet.« Indespændt mellem en sekstendedels årsværks kursus her og treogtyve timers arbejde der, er der kun en måde hvorpå man kan takle sin til

stadighed afbrudte halvandet års forskning: Ved at skære ned på ambitionerne, og gå i gang med at skrive speciale eller prisopgave nummer to. Eller sagt på en anden måde: Når stipendiet ikke giver mulighed for selvstændig forskning, hvilket argument er der så tilbage for at søge et stipendium? Summa: Et Ph. D.-stipendium er uattraktivt for folk med forskningsmæssige ambitioner.

Det er formodentlig et mål for Ph. D.-ordningen, at den skal styrke opdyrkningen af unge forskerspirer. Man vil have fat i de mest lovende talenter, de - lad os sige det lige ud - mest intelligente. Men der er ingen direkte relation mellem det at ville gå for lavere løn og pension end ens i øvrigt ligestillede, og det at være intelligent. Der er heller ingen relation mellem det at være under 27 år, og det at være intelligent. Tilsvarende er der ingen relation mellem det at være uden familieforpligtigelser, og det at være intelligent, ligesom der ikke er nogen relation mellem det at have en rig onkel der gerne betaler til udlandsopholdet, og det at være intelligent. Endelig er det i det mindste diskutabelt, om der er en relation mellem det at nære midelmådige forskningsmæssige ambitioner, og det at være intelligent. Som det ser ud i øjeblikket, er Ph. D.-ordningen imidlertid styret af

netop disse principper, hvilket vil sige så meget som: Den er hen i vejret.

Ønsker man at gøre Ph. D.-stipendiet attraktivt og anbefalelsesværdigt for den nybagte og lovende kandidat, må hele ordningen gennemgribende ændres: Lønnen må op på niveau, og tilsvarende med pensionen. Serviceringen i forbindelse med udlandsophold skal være i orden; man bør kunne søge ekstra og realistiske midler alt efter de individuelle behov, ligesom hele skattekomplekset omkring Ph.D-stipendiateres udlandsophold og deltagelse i seminarer bør reorganiseres. Endelig - og det er det helt centrale - skal *tiden* til at gennemføre et selvstændigt forskningsarbejde genoprettes. Hvis man ønsker at stipendiaterne skal undervise, skal formidle deres forskning og skal deltage i mere formaliserede kurser, hvilket for mig at se ikke er nogen dårlig ide, så må man tænke på det som noget der kommer *oven i* forskningstiden, i stedet for at tage det *ud af* forskningstiden. Selve forskningstiden bør være minimum tre år, og dertil kan så yderligere komme en formidlings- og uddannelsesdel.

Kære ordførere, kære uddannelsesminister, kære forskningsminister: Der forestår et arbejde. Lad os gå i gang. Lad os reformere Ph. D.-reformen!

Nordisk Nytestamentligt Nyhedsbrev

af lektor, dr. phil. Troels Engberg-Pedersen
Institut for Bibelsk Eksegese

Finland og Sverige er i EU. Norge kom ikke med i denne omgang. Så meget desto mere grund er der til at fastholde og udbygge det tværnordiske samarbejde på alle leder og kanter. Siden 70'erne har nordiske undervisere og forskere i Det Nye Testamente mødtes hvert fjerde år til en konference om et eller andet særligt tema med tilknytning til Ny Testamente, som man følte påkaldte sig særlig interesse. I juni 1994 var turen kommet til Island, og temaet var Det Nye Testamente og den græske *paideia*. Nytestamentlerne på Institut for Bibelsk Eksegese (KU) var mødt fuldtalligt op. Udvalgte bidrag fra konferencen vil med tiden blive offentliggjort samlet i islandsk regi.

Men én ting er at mødes hvert fjerde år. Noget andet er at have regelmæssig kontakt. Den findes selvfølgelig også, på kryds og tværs afhængigt af særlige anledninger og interesser. F. eks. var nytestamentlerne i København den 8. november 1994 inviteret til en meget givende studiedag hos kollegerne i Lund, hvor man dels drøftede fag-

lige spørgsmål (Qumran), dels udvekslede erfaringer vedr. studiernes opbygning på de to universiteter.

På Island udkrystalliserede sig tanken om at bistå med en regelmæssig, almen informationsudveksling i form af et nyhedsbrev, der skulle nå samtlige forskningsbaserede uddannelsesinstitutioner i Norden, der arbejder med Ny Testamente. Forsøget gøres i dette efterår med det københavnske Institut for Bibelsk Eksegese som initiativtager. Nyhedsbrevet er først og fremmest tænkt helt uprætentiøst og fleksibelt og som et virkeligt forsøg: viser det sig, at anstrengelserne ikke svarer til udbyttet, holder vi op igen. Efterhånden kan man jo også forestille sig, at E-mail vil kunne erstatte sådan et hefte, der er trykt på rigtigt papir, og som distribueres med noget så gammeldags som posten. Men lad os se! Det er jo også muligt, at det, at man kan holde det i hånden, betyder - at det faktisk bliver læst.

Indholdet giver i vidt omfang sig selv. Der er f. eks. *kommende arrangementer*, som kan have nordiske kollegers interesse - seminarer, konferencer, gæsteforelæsninger o.l. Der er nye *forskningsstipendiater* og deres respektive projekter. Hvis de bliver beskrevet kortfattet, kan man håbe på feed-back fra nordiske kolleger, som tilfældigvis måtte have interesse for det givne emne. Der er information om *bredere forskningsprojekter*, som måtte være i gang på de forskellige institutioner. Der er noget så simpelt som de seneste *publikationer* af de nordiske kolleger. Dem skulle man jo uden videre følge med i, men gør man det? Endelig er der *personoplysninger* af mere spredt art, evt. nyordninger af *studieordningerne* ved de respektive institutioner o.l.

Men vi forsøger os også med en mere omfattende *præsentation af udvalgte institutioner* (én pr. nummer) samt enkelte *faglige bidrag*, f. eks. i det første nummer et interessant seminaroplæg fra konferencen på Island skrevet af en stipendiat fra Lund.

Opbakningen bag initiativet har været forbløffende positiv. De lokale anker mænd på de respektive institutioner har virkelig gjort deres arbejde. Første nummer af NNN bliver derfor helt anstændigt. Skulle læsere af Teol-Information have lyst til at se det, kan de (så længe oplaget rækker) rekvirere det ved henvendelse til Institut for Bibelsk Eksegese, Københavns Universitet, Att.: Lise Lock/Anne-Lise Pemmer, Købmagergade 44-46, 1150 København K.

Patristiker-dage i København

*af professor, Leif Grane
Institut for Kirkehistorie*

I dagene 11.-14. oktober havde fakultetet besøg af professor Adolf Martin Ritter (Heidelberg; se billedet), der er en af de mest fremtrædende patristikere for tiden. På Institut for Kirkehistorie havde vi længe ønsket et sådant besøg. Som forventet blev da også invitationen til Ritter hilst velkommen af de to andre institutter. Patristikken eller oldkirkens historie er jo netop et af de felter, hvor eksegetiske, systematiske og kirkehistoriske interesser mødes.

Da formålet med indbydelsen ikke mindst var at fremme interessen blandt studenter for studiet af oldkirken, havde vi bedt Ritter om at tale om centrale emner, og det

ønske imødekom han fuldt ud. Selv arbejder han for tiden med Pseudo-Dionysius. Han har netop i år udsendt et stort bind med oversættelse og kommentar til Pseudo-Dionysius' »Mystiske teologi« og en række breve (Pseudo-Dionysius Areopagita, über die Mystische Theologie und Briefe. Eingeleitet, übersetzt und mit Anmerkungen versehen von Adolf Martin Ritter (Bibliothek der griechischen Literatur 40), Stuttgart 1994), men fra hans omfattende produktion er det klart, at han, med hovedvægten på den græske del af den patristiske litteratur, har stort overblik og vidhorisont. Hans habilitationsskrift fra 1965, »Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol. Studien zur Geschichte und Theologie des 2. ökumenischen Konzils«, er et standardværk. Mange vil også med taknemmelighed have benyttet hans fremstilling af »Dogma und Lehre in der alten Kirche« i »Handbuch der Dogmen- und Theologiegeschichte« (1982).

Ritters valg af temaer måtte vække stor interesse, og det bekræftedes da også af den store tilslutning. Tirsdag den 11. oktober

talte han i Teologisk forening om »Die Entstehung der christlichen Bibel«. Formuleringen måtte naturligvis lede tankerne hen til hans lærers, Hans von Campenhausens, berømte værk med samme titel. Ritter var ikke ganske enig med von Campenhausen, hvad angår gnostikernes og Markions betydning for kanondannelsen. Han mente nok, at de havde fremskyndet processen, men ikke at de var årsag til den. I det 2. århundrede var en relativ fastlæggelse af autoritative tekster i sig selv en nødvendighed. I øvrigt anså Ritter spørgsmålet om den gammeltestamentlige kanon for at være nok så kompliceret som den nytestamentlige. Han gjorde omhyggeligt rede for betydningen af Septuagintas anvendelse, men også for tilbøjeligheden til i opregningen af de kanoniske skrifter at acceptere den hebraiske Bibels afgrænsning. Med hensyn til Ny Testamente var der tale om en tidligt (ca. 200) opnået consensus om hovedparten af skrifterne, og en noget langsommere om især nogle af de såkaldte katolske breve og Johannes Åbenbaring. Resultatet: Den bibelske kanon, som vi kender den, nåedes ikke ved konkrete beslutninger, men ved en stiltiende enighed ved udgangen af den oldkirkelige periode.

Også de tre forelæsninger ved fakultetet drejede sig om særdeles centrale emner. I forelæsningen »Kaiser Konstatin der Grosse als Prototyp eines christlichen Herr-

schers« beskæftigede Ritter sig først med de vigtigste Konstantinlegender og deres historiske betydning og dernæst med de samtidige kilder, set i lyset af den nyeste forskning. Legendedannelsen begyndte med Euseb af Cæsarea's billede af Konstatin som den gudgivne kejser, der frelste kirken fra forfølgerne, og med Konstantins version, som den kom til udtryk i den nye Apostelkirke i Konstantinopel med Konstatin som »isapostolos«, den, der er lige med apostlene. På længere sigt fik også den hedenske modpropaganda, der satte ind under den kristendomsfjendtlige kejser Julian betydning, men foreløbig var det kejserens historiske særstilling, der vandt indpas i kirken. Hertil bidrog legenden om Konstantins dåb ved pave Sylvester i 312, idet historien om hans omvendelse ved et syn gjorde sammenligning med Paulus nærliggende. Derefter drøftede Ritter det såkaldte »konstantinske gavebrev« (Constitutum Constantini) og de dertil knyttede legender om pavedømmets kejserlige status. I korte træk gennemgik han, hvordan rigskirken og kirkens verdslige herredømme i middelalderen blev anfægtet, med følger også hinsides reformationen, indtil det 18. århundredes historikere og tænkere så Konstatin som den, der havde indledt det gejstlige tyranni.

I sidste del af forelæsningen gennemgik Ritter under diskussion med den nyeste forskning

tolkningen af de eksisterende kilder. Om Konstantins begunstigel-
se af kirken og delagtighed i dens
udformning som rigskirke hersker
der ingen uenighed. En sådan mel-
der sig derimod, så snart man drøf-
ter begyndelsestidspunkt og moti-
ivering for denne politik fra Kon-
stantins side. Blev Konstantin om-
vendt 312 eller begyndte hans kir-
kevenlige politik først efter opnåel-
sen af eneherrerømmet i 324? Kon-
stantins breve og bekendtgørelser
til kristne kan ikke afgøre sagen,
da vi ikke har tilsvarende breve til
ikke-kristne at sammenligne med.
Mod Konstantins »kristelighed«
har man anført: hedenske motiver
på mønter, hans brutale optræden,
bl. a. over for egen familie og ud-
skyldelsen af dåben til dødslejet.
Ritter gennemgik modargumenter
mod disse »vidner«, bl. a. lagde han
stor vægt på en møntprægning fra
313, der viser Konstantin med
Kristus-monogram. Efter nogle be-
mærkninger om Konstantinbuens
indskrift omtalte Ritter Konstan-
tins eget vidnesbyrd om at være
ført af Gud til sejren, og en række
af hans handlinger efter indtagel-
sen af Rom, bl. a. det manglende
offer til den capitolinske Jupiter
under triumfen og hans gave til
den romerske biskop (Lateranpa-
ladset og den tilhørende basilika).
Han konkluderede, at der ikke kan
rejses alvorlig tvivl om, at Kon-
stantin var kristen. Vendepunktet
bør sættes til 312, men om en
egentlig omvendelse bør man ikke
tale, for han havde endnu ikke

brudt med verden, som det efter
kristen opfattelse var nødvendigt.
Han forblev pontifex maximus.
Omend han følte sig i de kristnes
Guds tjeneste som kejser, blev han
stående ved kirkens dør - indtil
dødslejet. Den endelige ophævelse
af skellet mellem kirken og verden
var endnu ikke gennemført, og det
var et uløst problem, som nu også
blev kirkens: hvordan kan man
være i verden og dog ikke være af
verden?

Den følgende dag tog Ritter et
andet centralt spørgsmål op: »Ari-
us in der neueren Forschung«. Vi
fik en instruktiv redegørelse for,
hvad der vides om Arius' liv, og for,
hvilke kilder der findes, nemlig
nogle breve og en række citater hos
modstandere. Ritter inddrog også
diskussionen om, hvorvidt de så-
kaldte »Asterius' homilier« kunne
anvendes som kilder til Arius.
Spørgsmålet besvaredes negativt.
Hvad selve Arius' lære angår, stil-
lede Ritter den traditionelle opfat-
telse, der går ud fra, at det er guds-
begrebets renhed, Arius vil værne
om, over for Lorenz' forsøg på en
nytolkning med fremhævelse af
kristologien som stridens kerne-
punkt. Da denne forelæsning net-
op var en diskussion af den nyere
forskning, blev problemerne stillet
op, uden at Ritter foregav at have
nogen definitiv løsning, men det
var mit indtryk, at han dog selv
stadig hælder til den opfattelse, at
Arius på linie med Porphyri lægger
vægten på gudsbegrebets enhed og
på den negative teologi (at Gud i

sin fuldkommenhed netop *ikke* er noget af det, som vi kan forestille os), og at han derfor må anvise Sønnen en plads på et lavere niveau (»Der var en tid, da Sønnen ikke var.«). Denne forelæsning var et fremragende eksempel på, hvorledes en kender af oldkirkens teologi inden for begrænset tid evner at redegøre for hovedpunkter i forskningen og samtidig at gøre det klart, hvad den for os så fremmedartede tankegang indebærer.

Sidste dag var viet til emnet »Orthodoxie, Häresie und die Einheit der Kirche in vorkonstantinischer Zeit«. Der var for så vidt tale om »genbrug«, da denne forelæsning oprindeligt blev holdt på engelsk ved den patristiske konference i Oxford 1991 (Trykt på tysk i: Adolf Martin Ritter, Charisma und Caritas. Aufsätze zur Geschichte der Alten Kirche, Göttingen 1993). Det vil derfor ikke være nødvendigt her at gå nærmere ind på ind-

holdet, bortset fra at pege på, at Ritters overvejelser, med udgangspunkt i Hans von Campenhausens livsværk, sætter et spørgsmålstegn ved især protestantiske tilbøjeligheder til at overbetone teologiske forskelle allerede i Ny Testamente, men også igennem de følgende århundreder. Hvad han savner hos von Campenhausen, og derfor mener, der må arbejdes langt mere med, end det almindeligvis sker, er den adskillelse mellem jødekrystendommen og den øvrige kirke, som førte til en forkætring af jødekrystendommen.

Det var en god uge, Ritter gav os. De af os, som af og til - bortset fra vore andre gøremål - studerer oldkirken og giver undervisning inden for perioden, blev opmuntret til at arbejde videre og at sætte målet så højt som muligt, og de studenter, der hørte på vor gæst, blev præsenteret for en patristiker af høj rang.

Teologi på fransk

Stud. theol. *Hedda Salomonsen* har været på studieophold i Montpellier/Frankrig. Hun har sendt os nedenstående brev med indtryk fra det sydfranske.

Montpellier, 9. november 1994

Jeg er meget glad for at læse på Faculté Protestante, faktisk føler jeg, at tiden går alt for hurtigt, fordi den er mættet af nye indtryk og oplevelser.

Jeg bor på det kollegium, som hører til fakultetet, og som befinder sig i samme bygning. Der er blevet bygget endnu en fløj for at kunne rumme de studerende; der er således værelser til ca. 50 personer. Det er studerende af alle nationaliteter og fag, dog overvejende teologer. Der er indskrevet ca. 250 studerende ved fakultetet, mange udlændinge, særligt fra de gamle kolonier i Østen og Afrika, men også en del fra USA og Europa (hovedsageligt Tyskland). Der er en god stemning blandt de studerende, både på kollegiet og på fakultetet generelt, åben og afslappet, »social« uden at være forpligtende. Det er en god oplevelse sådan at bo klods op ad undervisningsstedet;

af stud. theol. Hedda Salomonsen

det er i sandhed et studenterliv, bibliotek, forelæsninger og studerekammer samlet i ét hus; tilmed omgivet af en stor have, hvor jeg har siddet i korte ærmer og læst hele oktober - ret skønt. Nu regner det med store oversvømmelser til følge. For et par år siden under en lignende situation blev en del af bibliotekets bogsamling desværre ødelagt.

Jeg er meget optaget af undervisningen, dels er der nogle virkelig gode lærere, og dels er det jo utrolig morsomt og lærerigt at få indblik i en anden undervisningstradition. Jeg følger timer hos M. Ansaldi, som er det store navn på stedet. Emnerne er dels etik og dels sprogfilosofi. Man mærker hans specielle indfaldsvinkel, psykoanalysen (freudiansk snarere end jungiansk), og jeg må sige, at det tilfører undervisningen en anderledes livsnær og erfaringspræget dimension, end vi er vant til i Danmark. Han fungerer som psykoanalytiker og underviser i det samme på Université de Paul Valéry, så han ved, hvad han taler om. Det er spændende, og også vigtigt at opleve mødet mellem to fag, og især via denne meget engagerede

person. Dette møde er i høj grad frugtbart, synes jeg, specielt for menneskesynet og livsholdningen. Hos M. Gounelle, som er prof. i dogmatik, følger jeg et kursus om barnedåben; det er virkelig godt, for på denne måde trækkes linierne mellem de reformerte, calvinisterne og lutheranerne klart op (forskellene mellem sakramentsopfattelserne, soteriologien, ekklesiologien etc.). M. Gounelles stil er en anden end Ansaldis, førstnævnte er vist mere på linie med den traditionelle franske metode: ufattelig struktureret i sin forelæsning - meget klar. Den tætte forbindelse mellem fakultet og kirke er tydelig i dette kursus; på følgende måde: Begrundelsen for at udbyde kurset er, at der i 50'erne var en stor debat om barnedåb i den reformerte kirke, og at man om et par år vil afholde et seminar om samme emne, så nu er dogmatik-prof. i gang med at forberede sig, og ikke mindst de kommende teologer og præster, til denne debat. I øvrigt mærker man overalt denne tætte kontakt, der som følge af mindretalssituationen og adskillelsen mellem stat og kirke må være mellem fakultet og kirke - men jeg oplever den egentlig ikke som noget negativt. Niveaueet fejler f. eks. ingenting, og alle de hellige - og nødvendige! - akademiske køer lever i bedste velgående hernede. Men der er en kirkelig kontekst at tage hensyn til, snarere end at være styret eller bestemt af. Endelig følger jeg M. Cuvillier's timer i NT,

han lader den strukturalistiske/narrative tilgang være udgangspunkt for en kritisk gennemgang af Theissens og Bultmanns arbejder over miraklerne i NT - det interesserer mig, fordi det åbner ind til spørgsmålet om den historiske Jesus og alt det der. Der bliver lagt megen vægt på skriftlige opgaver i undervisningen, vi skal således aflevere såkaldte »Fiches de lecture« hver uge, en slags résumé af de læste tekster med kritiske bemærkninger. For mig er det en stor gave, må man næsten sige, nu at forsøge at drage sammenligning mellem tre forskellige fakulteter, København, Århus og Montpellier - man lærer ufattelig meget ved at se andre måder/former at drive teologi og teologisk fakultet på, ja, jeg synes, rent ud sagt det er skide sjovt at prøve at definere forskelle og ligheder! Det er ligesom de samme bølgebevægelser, der går gennem de forskellige universiteter, men spørgsmålene og svarene er farvet af hvert steds tradition - en gammel sandhed for så vidt, men det er noget andet selv at erfare den.

Mit møde med den reformerte gudstjeneste var lidt af et kulturchok, om man så må sige - det allerførste indtryk var præsten som, iført grøn skjorte og ternede bukser, på et ikke nøjere defineret tidspunkt mellem 10 og 10.15, besteg prædikestolen og henvendte sig til menigheden med ordet »Salut« - så er det jo svært at svare »Og med din Ånd!« Så prædikede han

jo grundigt og længe, og det var så den gudstjeneste. Indimellem var der heldigvis er par salmer, hvor menigheden sang godt med, det løftede noget på sagen. De prædikener, jeg har hørt indtil nu, har været stærkt præget af Barth, og »La Parole« må statistisk udgøre op mod 25% af det samlede ordforbrug! På fakultetet er der i øvrigt ugentlige onsdagsgudstjenester i »la chapelle«, hvor lærere og studerende skiftes til at prædike; blandt maîtrise-studerende er det almindeligt at have afholdt 20-30 stykker af slagsen. At møde den reformerte kirkelige tradition har betydet, at jeg er blevet bevidst om den danske; man bliver også klog på sit eget ved at se det i forhold til det anderledes, som gennem en fremmed linse. F. eks.: efter at have oplevet de reformerte gudstjenester er jeg på en anden måde blevet klar over liturgiens betydning. I DK er den jo så selvfølgelig - i alle fald i teologkredse -, men når den så pludselig mangler (i det store hele), og præsten må sige »je vous invite à vous lever«, »je vous invite à chanter« etc. - ja, så mærker man jo, hvad liturgi vil sige! I

øvrigt er der blandt de reformerte en stor debat om netop dette emne p.t., semestret indledtes således med et to-dages seminar for hele fakultetet om »Liturgie et Symbolique«, hvor en prof. Henry Mottu fra Genève forsøgte at slå et slag for liturgien.

Med det franske går det rimelig godt, jeg nyder at genopfriske det og at høre det. Det er jo et smukt sprog. Samtidig ligger jo hele Sydfrankrig for døren, så det gælder jo om at få set noget. Montpellier selv er jo også en dejlig by, centrum, »le centre historique«, er i løbet af de sidste ti år blevet gennemrestauret, ingen biler, hvide huse med skodder. Byen er vokset meget de sidste år, jeg vil tro, den er ca. halvdelen af Århus' størrelse og ligner i øvrigt Århus derved, at den lever og ånder med de studerende. Men til forskel fra Århus er der en meget international stemning i byen. Dertil et rigt kulturliv, især musik. Alt i alt er jeg altså utrolig glad for at være her, jeg lærer hver dag noget nyt, teologisk, sprogligt og menneskeligt - og hvad mere kan man ønske sig!

The Cross and Culture Programme

An Evaluation by Cynthia Botha, South Africa

It was a Monday morning, I remember - not usually a good day and the start of a very busy week for me. I received a telephone call from the Rev Peter Gunning, director of Theological Education in the Diocese of Johannesburg, to which I belong as an ordained deacon. He

asked me if I would be interested in going to Copenhagen for three months! Now, this does not happen every Monday morning, and it took me a while to realize that he was serious. My next step was to run and check exactly where on the map was Copenhagen!

Well, now here I am - two months in Denmark, participating in a course offered by the Faculty of Theology, entitled: *Cross and Culture*. A special programme run for English speaking guest students - students who have come from South Africa, Malaysia, Philippines, India, USA, Estonia, Tanzania and one, at late arrival, from Greece. Quite a mixture - but all willing to take part in and share experiences of what the *Cross and Culture* means in our different contexts.

The programme offered as a main seminar, *The Theology of the Cross and the Mission of the Church*, for which guest students had to present a paper. Other courses were: *The history and theology of the Danish church with special reference to N. F. S. Grundtvig* (which I enjoy as I am interested in Church History), *Cross versus Culture: Søren Kierkegaard the Missionary, European and Third World Bible Studies*, and a course on *Feminist Theology* which unfortunately had to be cancelled. I was obviously introduced to new ideas, had my beliefs challenged and now no longer ask such questions as »who on earth is Grundtvig?« and »what is Kierkegaard all about, does anyone really understand him?«

How does one evaluate such a course that has been a living experience for about two months now (writing this evaluation before the end of the course)? What are the kind of issues that mattered the

most? I suppose the final evaluation will indicate how the students involved have benefited and grown and how the course can be improved, if need be, for the future.

I think we can evaluate the programme on two levels: what happened inside the class room and what happened outside of it. Obviously the latter is important as I have found that it has quite an influence on what happened inside the classes. It was good to have some Danish students attending some of the classes as their feelings and input was very important for an overall picture of the Danish situation. We were not just a group of foreign students doing theology in Denmark! The contributions of all have been very important - we have learnt how people think, feel and live, and that was valuable.

Also of value was the method of teaching used in the classes and the fact that we sat around tables facing each other, so that we could see each other as we discussed the different topics. It was not only a case of »Teacher-tell« which some of us are used to. But we were encouraged to speak and to share our experiences and views. A shared learning - getting insights and opinions on different topics. That we are all not used to this method of teaching was clear from the first few classes when some of us were hesitant to challenge the professors. »It is not done at home!« But we have been growing in confidence and developed some of the »Da-

nish boldness« as one in the group put it.

One criticism on the paper we had to present - which was certainly worth writing - was the question as to what one should write about. Perhaps we needed a little more pre-information and guidance on this. For one thing, I would have brought along some books relevant to my topic. On the other hand, should this not have been a topic on something we had experienced in Denmark? Maybe not, it has certainly been valuable learning about the other countries. An addition to the classes, introduced by the guest students, was to start each day with shared prayers. This I found to be a very meaningful addition.

Outside of the classes: we were kept informed of guest lecturers who would be delivering lectures in English. This has been very valuable and interesting. It has added a further dimension to what was happening in the field of theology and the church around in the world - really worthwhile.

We are called »guest students« and that is really what we are and as such, were treated very well by our hosts. On our arrival we were given Danish contact students whose task it was to help us find our way around the Faculty and Copenhagen. On this aspect we have no complaints. For me, this was one of the many highlights. I have met and become friends with some very good students. They have

showed that they cared and have offered help both within the Faculty and outside of it. The schedule for the programme was also not too hectic and allowed us time to relax and see a bit of Denmark and in this the contact students have been very good. For me it even involved a ballet at the Royal Theatre!

With regard to our accommodation - I expect that the expectations for this will be different for every group that comes. Our group certainly seemed to prefer to stay together or as close to each other as was possible.

The contact with the different Danish Missionary Societies, who supported us in many ways, including pocket money(!), was also much appreciated. We were always welcomed for a chat and a cup of coffee.

But we are »guest students« and will all at some point have to return home. I don't think any of us can complain that it was not a good experience. We have learnt, we have experienced many new things - including a bit of Danish society and church life - and we have grown as people. The students on this course have each contributed on some way to make it a worthwhile experience, one which we will recommend to others.

Our sincere thanks goes to the Faculty of Theology for inviting us and allowing us to be part of such a valuable experience.

En kristen elite i nigeriansk politik

*af professor, Holger Bernt Hansen
Center for Afrika-Studier*

Niels Kastfeldts just udkomne bog »Religion and Politics in Nigeria - A Study in Middle Belt Christianity« er et markant udtryk for aktiviteten omkring studiet af Afrika ved Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet. Da den samtidig er udtryk for aktualiteten af studiet af Afrika, fortjener den en hurtig førsteomtale kort efter udgivelsen.

Udgangspunktet for Kastfeldts afhandling er Dansk Forenet Sudan Missions arbejde blandt Bachama-folket i Adamawa provinsen i det nordlige Nigeria (det er en alvorlig mangel, at bogen ikke foruden de mange nyttige tabeller er forsynet med et kort over området). Bogen er ikke en traditionel missionshistorie, idet hovedvægten ligger på resultatet af missionsens arbejde: fremkomsten af en afrikansk kirke, og de brydninger såvel kirke som mission udsættes for i den skelsættende periode 1940-1960, hvor deres indbyrdes relationer må omdefineres i lyset af antikonkionalismen og nationalismens fremvækst og den heraf følgende politisering af religion i Nigeria.

Fokus er således ikke på relationerne mellem missionærerne ude og hjemmestyrelsen. De danske missionærer er end ikke hovedpersonerne, men må dele rollerne med de kristne Bachama'er, som dels overtager ledelsen i kirken i den omhandlede periode, dels - og det er bogens hovedtese - bliver politisk aktive i kraft af deres tilknytning til kirken og ikke mindst via deres uddannelse gennem kirken skoler (d. v. s. en kristen elite).

På to punkter slår det missionshistoriske perspektiv dog igenem. For det første trækkes der en markant linie tilbage til starten af Sudanmissionens aktivitet i Nige-

ria symboliseret ved, at den første missionær, Niels Høegh Brønnum, der begyndte arbejdet i 1913, endnu i 1950'erne spiller en afgørende rolle som sekretær for Sudanmissionen i Danmark. Gennem sin historiske ballast yder Brønnum et væsentligt bidrag til at forklare og tolke den nye udvikling i Nigeria for de nuværende missionærer, ikke mindst ved at inddrage det islamiske perspektiv. Islam var den oprindelige udfordring for Sudanmissionen, og det fremgår klart af Kastfelts undersøgelse, at islams tilstedeværelse er den helt afgørende årsag til den høje grad af politisering af religion, som forekommer netop i Adamawa-regionen. Og Brønnum bekræfter, at det nu som tidligere er den islamiske indflydelse på såvel det traditionelle politiske system som på koloniadministrationen, der får de danske missionærer til at overvinde deres næsten medfødte uvilje mod at se missionens og kirkens arbejde også i et politisk perspektiv.

For det andet er netop Brønnums erfaringer fra som dansker at skulle agere i det engelske kolonisystem nyttige i en fase, hvor koloniadministrationen er under afvikling og selvstændigheden på vej. Men det leder til Kastfelts fremhævelse af et gennemgående træk i den danske holdning, at den danske mission prioriterer loyaliteten mod den »verdslige øvrighed«, in casu koloniadministrationen, højere end støtten til de krist-

ne nigerianere, som arbejder for ændringer. Frygten for at få »urene hænder« ved at tage et aktivt politisk standpunkt og frygten for, at politisk uro skal svække selve forkyndelsen af evangeliet, er udslagsgivende for holdningen, selv om der er nuancer blandt de danske missionærer. Kastfelts afhandling er således et væsentligt bidrag til et studium dels af missionens apolitiske holdning, dels dens primære loyalitet over for den eksisterende politiske orden, også selv om den er kolonial.

Dette leder videre til et hovedtema i afhandlingen. Det er hverken missionærerne eller de nigerianske kristne, der sætter den politiske dagsorden. Og de er fjernt fra at gøre kirken til en politisk faktor og at give politikken et kristent indhold. Det væsentligste resultat af Kastfelts forskningsarbejde er derimod påvisningen af interaktionen mellem mission, kirke og politik på to områder: for det første inden for selve kirken, som i høj grad blev et spejlbillede af den politiske udvikling i det omgivende samfund gennem nigerianernes overtagelse af ledelsen og kirkens selvstændiggørelse fra missionen.

For det andet var det de kristne og blandt dem især de vestligt uddannede, der uden for kirkens regi blev ledende i de etniske associationer og partidannelser, der fremkom som led i kampen for uafhængighed. Gennem polariseringen til islam bliver de kristne politisk bevidste og får et særligt incitament

til at blive politisk aktive. Men kirken spændes ikke for den politiske vogn og bliver ikke grundlaget for den politiske aktivitet. Bevidsthed og aktivitet kanaliseres gennem især det etniske tilhørsforhold, der ses som et mere nærliggende grundlag for en politisk aktivitet.

Kastfelt peger på to væsentlige perspektiver, der udspringer af analysen af interaktionen. For det første er det udviklingen på det politiske felt, som er afgørende. Politikken har primatet, og mission og kirke handler under påvirkning herfra og reagerer på de udefra kommende udfordringer. Det betyder, at indflydelsen den modsatte vej overvejende bliver indirekte, en konsekvens af den blotte tilstedeværelse i samfundet. Heraf følger for det andet, at de kristne politisk handler uden for kirkens regi og primært på etnisk basis. Det etniske tilhørsforhold viser sig således som en stærkere kraft end de religiøse bånd, når det gælder politisk aktivitet. Dette kan forklares på baggrund af den traditionelle samfundsstruktur i området, men det er i øvrigt generelt for Afrika, at etnicitet står over religion, når det gælder etableringen af enheder for politisk handlen, selv når den væsentlige polarisering skyldes islam.

Dette fører Kastfelt til i bogens sidste, vægtige kapitel at drøfte spørgsmålet om politik og kultur: hvad bestemmer de kristne nigerianeres politiske adfærd, deres normer og værdier, og kan der her

påvises en interaktion mellem religion og politik? For de politisk aktive blandt de lutherske kristne, »den kristne elite«, når Kastfelt frem til den markante konklusion, at de skabte »a Protestant tradition of politics«. Kristendommen var kun en af de faktorer, der øvede indflydelse, idet også en bredere kulturel basis var afgørende for den politiske adfærd. Men det kristne tilhørsforhold var ikke blot afgørende for den politiske mobilisering, som bogens første halvdel påviser, men førte også til en særlig politisk adfærd og et specielt politisk værdisystem blandt protestanterne.

Denne sidste argumentation kan minde om den hjemlige debat, at grundtvigianismen har bidraget til en folkelig mobilisering og skabt et særligt værdisystem, som forklarer folks adfærd og holdninger. Det er spændende, at Kastfelt drister sig til på nigeriansk grund at udvide problemet om forholdet mellem religion og politik fra blot at være spørgsmålet om forholdet mellem institutioner til at omfatte spørgsmålet om en særlig politisk kultur, der er fremkommet som et resultat af »interaktionen« med religion, i det aktuelle tilfælde kristendommen.

Men det er samtidig et vigtigt spørgsmål til videre debat, om ikke iveren efter at påvise missionens og kristendommens politiske betydning fører til en underkendelse af, at det, når alt kommer til alt, er polariseringen over for islam, der

er det primære, og at det frem for
noget andet forklarer mål, virke-
midler og udtryksformer.

Det gamle Europa

Samspillet mellem kristendom, kunst og kultur i Europas historie

Center for Kunst og Kristendom er i øjeblikket i færd med at udarbejde et Åbent Universitets-program for det teologiske Fakultet. De nærmere detaljer vil blive offentliggjort i løbet af forårssemestret, kurserne forventes at kunne starte 1. september; nedenfor følger en generel præsentation af kurserne.

Gennem 4 kurser i løbet af 3 semestre tilbydes et samlet overblik over forholdet mellem kunst og kristendom i Europas historie siden det 4. århundrede.

Med det gamle Europa betegnes den kristne europæiske enhedskultur, der tog sin begyndelse i det 4. århundredes alliance mellem kirke og kejser og trods skrammer og brud var i behold helt til den franske revolution. Det lader sig

af fuldmægtig Vagner Lund

næppe gøre at forstå kunstarterne i denne periode - og næppe heller kristendommens historie - uden samspillet mellem kunst og kristendom. Forholdet (både positivt og negativt) er ikke mindre afgørende for at forstå det 19. og 20. århundredes kulturliv, trods de radikalt ændrede forudsætninger.

Kunstarterne har ydet betydningsfulde bidrag til den kristne gudstjeneste, *f.eks.* gennem kirke-musik og salmedigtning, men også ikke-kirkelige værker rummer stof til at forstå samspillet (og modspillet) mellem kristendommen, kirken og den kunst, der i de senere århundreder til tider endog kunne fungere som erstatning for en religiøs kult.

Kalender for Det teologiske Fakultet Forår 1995

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskataloget, som kan rekvireres fra den faglige vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Kataloget udkommer forud for hvert semester i januar og juli.

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad »Arken« og såvidt muligt i Præsteforeningens Blad samt evt. i dagspressen. Opmærksomheden henledes specielt på forelæsningsrækken *Hører kirken med til kristendommen?*, der afholdes for at markere, at det i år er 25 år, siden Institut for systematisk Teologi blev oprettet i sin nuværende form. Forelæsningerne finder sted mandage kl. 13-15 (undtagen 1. marts, der er en onsdag).

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemestret 1995. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Torsdag den 26. januar kl. 19.30

Dr. Heiko Schulz:

Nogle etiske inkonsistenser i Kierkegaards *Frygt og Bæven*.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Mandag den 6. februar kl. 13-15

Lektor Hans Raun Iversen:

Den kirkeløse kristendom i Danmark. Dens baggrund og konsekvenser.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 13. februar kl. 13-15

Adj. professor Preben Espersen:

Forholdet mellem præst og menighedsråd/menighed i kirkeretlig belysning.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 20. februar kl. 13.15

Lektor Eberhard Harbsmeier:

Kirkeforståelsen i dansk folkekirkelig praksis.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 21. februar kl. 20.00

Ph. D.-stipendiat Pia Søtoft:

Subjektivitet og intersubjektivitet i »Enten-Eller« og »Kjerlighedens Gjerninger«.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderens, Købmagergade 44 o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 23. februar kl. 19.30

Lektor Arne Grøn: Kierkegaards metode.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Onsdag den 1. marts kl. 10-12

Professor Dr. Konrad Raiser, Gen.sekr. i Kirkernes Verdensråd:
Ekklesiologie und Ethik.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Onsdag den 1. marts kl. 14-16

Professor Dr. Konrad Raiser, Gen.sekr. i Kirkernes Verdensråd:
Seminar i forbindelse med formiddagens forelæsning.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for systematisk Teologi.

Mandag den 6. marts kl. 13-15

Ph. D.-studerende Morten Miland:

Det kirkelige fællesskab. Iagttagelser og overvejelser i forbindelse med en empirisk undersøgelse.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 7. marts kl. 20.00

Professor, dr. theol. Jakob Balling:

Martyriet og åbenbaringerne.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 13. marts kl. 13-15

Gæstelektor Bruce Kirmmse:

Afskaffede Kierkegaard kirken?

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 20. marts kl. 13-15

Lektor Arne Grøn:

Kirken og Ånden - med udgangspunkt hos Hegel.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 27. marts kl. 13-15

Adjunkt Carsten Pallesen:

Kirken mellem sand og falsk religion. Synspunkter hos Kant, Ricoeur og Luhmann.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 28. marts kl. 20.00

Lektor, dr. phil. Henrik S. Nissen:

K. E. Løgstrup og Hal Koch under besættelsen.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 30. marts kl. 19.30

Mag. art. Birgit Bertung:

Hvordan skal Kierkegaard læses? - et logisk forsøg.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Mandag den 3. april kl. 13-15

Forskningslektor Joakim Garff:

Tekst og kirke - forskellige rum?

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 4. april

Professor Dr. Michael Theunissen (Berlin):

Melancholie - Acedia - Schwermut. Zur Vorgeschichte von Kierkegaards Anthropologie in der Antike und im Mittelalter 1.

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Mandag den 10. april kl. 13-15

Professor Jens Glebe-Møller:

Kirke og konsensus.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 11. april

Professor Dr. Michael Theunissen (Berlin):

Melancholie - Acedia - Schwermut. Zur Vorgeschichte von Kierkegaards Anthropologie in der Antike und im Mittelalter 2.

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Tirsdag den 18. april

Professor Dr. Michael Theunissen (Berlin):

Melancholie - Acedia - Schwermut. Zur Vorgeschichte von Kierkegaards Anthropologie in der Antike und im Mittelalter 3.

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Mandag den 24. april kl. 13-15

Professor Theodor Jørgensen:

Det/de protestantiske kirkebegreb/er (Luther, Schleiermacher, Grundtvig og Barth).

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for systematisk Teologi.

Tirsdag den 25. april

Professor Dr. Michael Theunissen (Berlin):

Melancholie - Acedia - Schwermut. Zur Vorgeschichte von Kierkegaards Anthropologie in der Antike und im Mittelalter 4.

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Tirsdag den 25. april kl. 20.00

Lektor Hans Raun Iversen:

Kaj Munk som teolog og præst før og under krigen.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 27. april kl. 19.30

Forskningslektor Joakim Garff:

At læse Kierkegaard bio-grafisk.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Tirsdag den 2. maj kl. 20.00

Pastor emer. Vilhelm Krarup:

Tanker ved halvtredsårsdagen for Danmarks befrielse.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 4. maj

Seminar vedr. Palæstinas arkæologi på overgangen mellem senbronzealderen og jernalderen.

Deltagere: Margreet Steiner (Leiden), Patrick McGovern (Philadelphia) og John Strange (IBE).

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Mandag den 8. maj kl. 13-15

Biskop, dr. theol. Hans Martensen:

Katolsk kirkeforståelse i dag.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 15. maj kl. 13-15

Lektor Peder Nørgaard-Højen:

Kirkesynets betydning i de økumeniske samtaler.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 18. maj

Professor Dr. Peter Lampe, Kiel:

Gæsteforelæsning.

Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Mandag den 22. maj kl. 13-15

Adjunkt Kirsten Busch Nielsen:

Vinduer til Guds virkelighed. Kirke og Guds Rige hos K.E. Skydsgaard.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Fredag den 2. juni

Fødselsdagsseminar, *Korset i altet*, i anledning af professor, dr. theol. Theodor Jørgensens 60-års fødselsdag med følgende foredrag:

Kl. 9.30: Professor Theodor Jørgensen:

Optakt om Korset i altet.

Kl. 10.30: Professor Svein Aage Christoffersen, Oslo:

Theodor Jørgensen som teolog.

Kl. 13.30: Lektor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen:

Ord og element i Luthers nadverlære.

Kl. 15.30: Sognepræst, dr.theol. Jakob Wolf:

Urbillede, skabelse og kristologi

Kl. 18.00: Festmiddag.

Tilmelding til institutsekretariatet (tlf. 35322675/76) senest den 29. maj 1995. Kuvertpris ca. 125,- kr.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.